

Andrzej Romanow

"Życie społeczno-polityczne XX-lecia międzywojennego w świetle polskiej prasy w Bydgoszczy", Marek K. Jeleniewski, Bydgoszcz 2012 : [recenzja]

Acta Cassubiana 16, 319-322

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Romanow
Gdańsk

**Marek K. Jeleniewski, *Życie społeczno-polityczne
XX-lecia międzywojennego w świetle polskiej
prasy w Bydgoszczy,***

**Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego,
Bydgoszcz 2012, ss. 408, ilustr.**

Już na początku swojej recenzji pragnę podkreślić, że książka Marka K. Jeleniewskiego jest pierwszą w historiografii czasopiśmiennictwa polskiego pracą przedstawiającą w tak szerokim kontekście dziejowych zaszczytów problematykę polskiej działalności prasowo-wydawniczej w Bydgoszczy.

Konieczność pogłębienia dotychczasowych, nieledwie parcjalnych badań nad bydgoskim ośrodkiem prasowo-wydawniczym sygnalizowałem onegdaj, charakteryzując stan badań pomorskiej prasy w latach 1848–1939¹, toteż z zadowoleniem przyjąłem ukazanie się w obiegu naukowym tejże pracy. Należy wspomnieć, że jej wydanie poprzedził autor opublikowaniem artykułów o tematyce wiążącej się ściśle z problematyką przedstawioną w opiniowanej rozprawie, artykułów będących w niektórych fragmentach rozwinięciem, uzupełnieniem zagadnień naświetlonych w skomprimowanej formie.

Autor oczywiście pamięta, że wybrane kwestie z dziejów bydgoskiego ośrodka wydawniczego i polskiej prasy bydgoskiej przedstawili w swoich znaczących dla polskiego prasoznawstwa pracach – z konieczności bardzo ogólnie – tacy badacze, jak m.in.: Witold Jakóbczyk, Jerzy Myśliński, Andrzej Notkowski, Andrzej Paczkowski, Wiktor Pepliński, Anita Stawiszyńska, Stanisław Strąbski i Wiesław Władyka, jak też wydana pod redakcją Henryka Baranowskiego, cenna do dzisiaj *Bibliografia czasopism pomorskich. Województwo bydgoskie*, Toruń 1960, a także opracowana pod redakcją Mariana Biskupa *Historia Bydgoszczy* (t. I do r. 1920, Warszawa – Poznań 1991; t. II – 1920–1939, Bydgoszcz 1999).

---

¹ Zob. A. Romanow, *Prasa pomorska w latach 1848–1939. Stan badań i perspektywy badawcze*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, t. XIII, 2010, z. 1-2, s. 78.

Owe ustalenia dotyczące bydgoskiej prasy stanowią „zaczyn” podjętych przez Marka Jeleniewskiego badań. Z jednej bowiem strony wywołały sam problem badawczy, z drugiej – wskazały kierunki zgłębiania tego problemu. Swoje ustalenia autor oparł na materiale pozyskanym w kwerendzie archiwalno-bibliotecznej, wyzyskał też zbiory prywatne, a także źródła opublikowane oraz literaturę naukową związaną z podjętym tematem. Warto zaznaczyć, iż w obszarze jego badawczych zainteresowań znalazło się również blisko 50 tytułów tak polskiej, jak i niemieckiej prasy, głównie z bydgoskiego centrum wydawniczego.

Podstawę materiałową monografii stanowią zbiory Archiwum Państwowego w Bydgoszczy oraz poznańskiego Archiwum Państwowego. Szkoda, że autor nie spenetrował zasobów archiwalnych: gdańskich, toruńskich czy warszawskiego Archiwum Akt Nowych, gdzie chronione są akta bezpośrednio wiążące się z problematyką poruszaną na stronicach książki. Ich wyzyskanie umożliwiłoby autorowi szersze ukazanie kontekstu politycznego i społeczno-gospodarczego opisywanej, prasowo-wydawniczej rzeczywistości międzywojennej Bydgoszczy.

Podobnie rzecz ma się, jeśli idzie o wykorzystanie przez autora literatury naukowej. Zabrakło bowiem sięgnięcia do tak istotnych dla podjętego tematu opracowań jak: Elżbiety Alabrudzińskiej, *Mniejszości wyznaniowe w Bydgoszczy w latach 1920–1939*, Toruń 1995; *Mniejszości narodowe i wyznaniowe na Pomorzu w XIX i XX wieku*. Zbiór studiów pod red. Mieczysława Wojciechowskiego, Toruń 1998; Ewy Maj, *komunikowanie polityczne Narodowej Demokracji 1918–1939*, Lublin 2010; Mieczysława Wojciechowskiego, *Miasta Pomorza Nadwiślańskiego i Kujaw w okresie I wojny światowej oraz w międzywojennym dwudziestoleciu 1914–1939*. Zbiór studiów, Toruń 2000.

Konstrukcja monografii według mnie nie budzi zastrzeżeń. Przyjęty przez M. Jeleniewskiego podział materiału w obrębie czterech rozdziałów jest merytorycznie i formalnie uzasadniony. Wyodrębnione w nich podrozdziały, chociaż rozczłonkowały prezentowany materiał, to uczyniły książkę nad wyraz przejrzystą, przystępną w odbiorze, umożliwiając czytelnikom szybkie dotarcie do zajmujących ich kwestii.

Tak więc recenzowane dzieło, wyróżniając się solidną faktografią, pozwoliło autorowi na nakreślenie w miarę pełnego obrazu nie tylko historii prasy bydgoskiej od zarania jej dziejów (zob. rozdz. I – *Bydgoska prasa lokalna do 1939 r.*, s. 15-114), lecz przede wszystkim ukazania jej roli i funkcji w służbie wiodących polskich ugrupowań politycznych (zob. rozdz. II – *Prasa w służbie partii i ugrupowań politycznych*, s. 143-330), do których to kwestii autor zalicza: niepodległość, zmiany demograficzne i terytorialne Bydgoszczy, mniejszości narodowe, szkolnictwo i naukę, życie kulturalne miasta, samorządność, zabiegi o uzyskanie statusu stołeczności w województwie, wreszcie ogół problemów, jakie absorbowały lokalną prasę w przededniu wybuchu II wojny światowej. W rozdziale IV, ostatnim, podjął autor próbę omówienia kwestii stanowiska prasy bydgoskiej wobec

najważniejszych – jego zdaniem – wydarzeń politycznych międzywojnia (zob. s. 331-386).

W autorskim „wykazie” owych widzianych poprzez pryzmat bydgoskiej prasy „najważniejszych wydarzeń politycznych” lat 1918–1939 zabrakło mi jednakże tak istotnych w dziejach Rzeczypospolitej historycznych zaszłości jak np. polsko-bolszewickie zmagania 1920 r., jak i „żywego” przez całe międzywojenne dwudziestolecie na stronicach bez mała wszystkich pomorskich gazet (tak przecież pod wieloma względami bliskich ówczesnej prasie bydgoskiej) problemu polskiego dostępu do morza (Gdynia, Wolne Miasto Gdańsk). Sądzę, że skupienie zainteresowania autora w tym rozdziale jedynie na „wydarzeniach politycznych” rozumianych – jak się wydaje – przezeń jako pewna wydzielona z szerszego oglądu „jednostkowa zaszłość” historyczna, jest zbyt wąskim ujęciem zagadnienia (autor przedstawia pogląd bydgoskiej prasy polskiej jedynie na następujące wydarzenia: zabójstwo prezydenta Gabriela Narutowicza, zamach majowy, sprawa brzeska). Natomiast za sukces badawczy uznałbym jego ustalenia dotyczące genezy i rozwoju polskiej prasy lokalnej i sublokalnej w Bydgoszczy (zob. rozdz. I). Jest to bowiem pierwsze, tak obszerne nakreślenie obrazu bydgoskich inicjatyw prasowo-wydawniczych wykraczające ponad funkcjonujące dotąd w obiegu naukowym opracowania i pryzynkarską literaturę popularną dotyczącą zaledwie zagadnień omawianych na stronicach pracy M. Jeleniewskiego. Autor znacznie szerzej niż dotąd analizuje przemiany roli i zadań bydgoskich czasopism wobec miejscowej społeczności, a co jest według mnie równie istotnym, wskazuje nowe obszary badawcze dotyczące dziejów bydgoskiej produkcji czasopiśmienniczej.

Jeśli chodzi o rozdziały II i III recenzowanej monografii, w których to rozdziałach autor udanie wykorzystał swoje doświadczenie badawcze, to ich lektura nie wzbudziła moich szczególnych zastrzeżeń. Autor przygotowując je, wykazał się dobrym opanowaniem warsztatu pracy historyka i historyka prasy, biegłością w penetracji źródeł, starannością w ich gromadzeniu oraz obiektywizmem analiz – zarówno ilościowej, a przede wszystkim jakościowej. Rozdziały te dowodnie wykazały, że trafnie były też wyzyskane przez autora przy opracowywaniu tematu metody prasoznawczych badań uwzględniające „komparatystyczne i hermeneutyczne ujęcia” (s. 9).

Oceniając dokonania bydgoskiej prasy międzywojennej doby, M. Jeleniewski trafnie konstatuje, iż „bydgoska prasa lokalna... czerpała swą siłę z zaufania zdobytego w czasie zaborów i utrzymywanego w II Rzeczypospolitej [...]. Nie siliła się [owa prasa – A.R.] na kreowanie poglądów sprzecznych z przyzwyczajeniami [czytelników – A.R.], akcentując zawsze te, które budziły najmniej kontrowersji. Gazety, będące organami partyjnymi, poza głoszeniem treści natury ideologicznej, traktowały ze szczególną troską problematykę repolonizacji miasta, jego prestiżu, kultury, a także szkolnictwa i oświaty oraz bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego, głosząc poglądy reprezentatywne dla większości” (s. 386).

Prócz owych pozytywów w działalności bydgoskiej, polskiej prasy lokalnej dostrzega też autor generowane za jej pośrednictwem, na jej łamach kwestie konfliktogenne, kwestie, w których interes partyjny sprowadzany często do funkcji kontrpropagandowych wypierał m.in. problematykę społeczną. Zmieniały się też wówczas sposoby propagandowego oddziaływania tejże prasy, sięgające niekiedy do manipulacyjnych metod werbunkowych odwołujących się zazwyczaj do funkcjonujących w określonej zbiorowości stereotypów (s. 115-142).

Nasilenie agitacyjno-propagandowych akcji ograniczało w pewnym stopniu treści publicystyczne. A działało się to najczęściej – co udowadnia autor – „gdy gazetom, będącym organami partyjnymi, przychodziło zmierzyć się ze zdarzeniami godzącymi w interesy reprezentowanego przez siebie ugrupowania” lub „w opisie aktywności istniejących w mieście mniejszości narodowych” (s. 385).

Oceniając monografię M.K. Jeleniewskiego **jako całość**, twierdząc, że jej struktura wewnętrzna, zawartość merytoryczna są w pełni adekwatne do podjętego, problemowego zagadnienia. Toteż mamy do czynienia z pracą analityczną, opartą na stosunkowo bogatym materiale umożliwiającym dobre, chociaż w niektórych fragmentach parcjalne, wymagające dopełnienia opracowanie poruszonych kwestii.

Mimo sygnalizowanych w opinii braków, niemających co prawda większego znaczenia dla ogólnego charakteru poznawczego monografii, autorowi udało się, tak ja zakładał „...ukazanie lokalnej prasy bydgoskiej w II Rzeczypospolitej, jej proveniencji, profilu i komentowania ówczesnej rzeczywistości z jednej strony – jako narzędzi artykulacji politycznych poglądów na ważne wydarzenia dwudziestolecia [międzywojennego – A.R.], z drugiej zaś – zwierciadła codziennego życia społecznego i politycznego” (s. 7).